

сільськогосподарські проблеми, що зрозуміло, з огляду на інтереси австро-німецького командування. Ще одна значна за обсягом тема – селянський опір владі.

Звертають на себе увагу і повідомлення про бешкет відступальної австро-німецької армії, що перекликаються з подібним матеріалом періодики 1917 р., який стосувався пересування по губернії військових частин російської армії, що залишили фронт.

Список використаних джерел і літератури:

1. Відродження: щоденна безпартійна демократична газета. 1918.
2. Лекар А. М. Боротьба за владу в Подільській губернії в добу Гетьманату П. Скоропадського. Одеса: «Автоспринт», 2012. с.159-185.
3. Лозовий В. С. Поділля у період гетьманату 1918 р.: консервативна модель внутрішньополітичної стабілізації. «Електронна бібліотека» URL: <http://www.info-library.com.ua/books-text-11230.html> .
4. Нариси життя Літинщини 1917-1921 рр.: революційні події та повсякденність /О.П. Реєнт, В.П. Рекрут. Київ: Інст. іст. НАН України, 2017. 298 с.
5. Рудий Г. Київська періодична преса 1917-1918 рр. як джерело з історії Української Центральної Ради. *Україна ХХ століття: культура, ідеологія, політика*. 2014. Вип. 19. с. 272-284.

Салагуб Людмила

ВИСВІТЛЕННЯ О. Я. ЄФИМЕНКО ПОЛІТИЧНОЇ ІСТОРІЇ ГЕТЬМАНЩИНИ ХVІІІ СТ.

У тезах висвітлено погляди О. Я. Єфименко на політичну історію Гетьманщини ХVІІІ ст. Акцентується увага на діяльності українських гетьманів ХVІІІ ст.

Ключові слова: *Гетьманщина, Олександра Єфименко, гетьман, Малоросійська колегія.*

The theses highlight the features of views of A. Y. Efimenko on the political history of the Hetmanate of the 18th century. Attention is focused on the activities of Ukrainian hetmans of the 18th century.

Keywords: *Hetmanate, Alexandra Efimenko, hetman, the Small Russian Collegium.*

Серед плеяди видатних істориків кінця ХІХ – початку ХХ ст. чільне місце посідає О. Я. Єфименко, відома також як етнограф і педагог. Своїм учителем у дослідженні історії України Олександра Яківна вважала В. Б. Антоновича, під впливом творів якого опрацювала унікальні архівні документи та оприлюднила в «Киевской старине» ряд цінних досліджень з історії українського Правобережжя та Слобожанщини. О. Я. Єфименко вважала, що Україна була і залишалася не якимось випадковим відгалуженням від великого і «неділимого» російського народу, а рівноправною з Росією частиною східного слов'янства – Русі [3, 197]. Але в її поглядах на український історичний процес є й багато відмінного від

тогочасних поглядів істориків народницького напрямку. Зокрема, вона не ідеалізує козаччину, оцінюючи її досить неоднозначно.

До вивчення постаті О. Я. Єфименко та її наукового доробку зверталися такі історики як: П. Г. Марков [4], В. А. Смолій [7], С. Ф. Пивовар [5], Ю. А. Пінчук [6], О. О. Драч [1] та ін. Метою даного дослідження є висвітлення поглядів О. Я. Єфименко на політичну історію Гетьманщини XVIII ст.

В узагальнювальній праці «Історія України та її народу» О. Я. Єфименко визнає, що вчинок І. Мазепи сприяв скасуванню колишніх прав, вольностей та порядків на теренах Лівобережної України, акцентуючи увагу на обмеженні гетьманської влади за часів правління І. Скоропадського, слабкодухості гетьмана та призначенні в десять полків вірних російському уряду полковників. Автор повідомляє про отримання російськими можновладцями земельних угідь на території Гетьманщини за часів правління І. Скоропадського. Вона стверджує, що зі створенням Малоросійської колегії за ним залишався тільки дорадчий голос. Показана боротьба П. Полуботка з Малоросійською колегією через те, що російські урядовці обмежували повноваження українського керманича та старшини. О. Я. Єфименко не ідеалізує тогочасних подій, а констатує задуми російського царя: «... він намагається підшукати в гетьмани «надійну й вірну людину»: про обрання вільними голосами вже не було й мови» [2, 136–137].

Характеризуючи українське суспільство на чолі з гетьманом П. Полуботком і його дії у ситуації, що склалася, у світогляді історика яскраво простежуються позиції ліберального народництва та елементи тенденційності: «Полуботок зі старшиною наважився розіслати грізний універсал до «легковажного поспільства», яке не хоче слухатися своїх власників» [2, 138]. О. Я. Єфименко докладно описує зміст «коломацьких чолобитних», які були передані до Петербурга, та арешт українського гетьмана. На часи правління Д. Апостола припадає скасування невинної Малоросійської колегії, поновлення старшини в колишньому становищі. Однак для розв'язання військових і цивільних справ при гетьмані залишався російський міністр. У військових справах український керманич підпорядковувався фельдмаршалу. Центральний уряд поки ще нічим не користувався з прибутків «малоросійської території», але він уже тримав фінанси в руках. О. Я. Єфименко зазначає, що після смерті Д. Апостола було запроваджено колегію з шести членів. Невдовзі її політика виявилася безцеремонною та деспотичною. Автор доволі неприязно ставиться до керівних здібностей гетьмана К. Розумовського, акцентуючи увагу на тому, що він не мав чіткої програми дій і симпатій до керованої ним батьківщини. Людиною, яка впливала на політичні реалії за часів правління К. Розумовського, був Г. М. Теплов, який спрямовував свій розум не на боротьбу за залишки автономії Гетьманщини, а на їх знищення. О. Я. Єфименко не приховує справжніх намірів імператриці

Катерини II щодо Гетьманщини та зазначає, що та прагнула скасувати сам інститут гетьманства й відправити в небуття імена українських гетьманів. Водночас історик звертає увагу на прагнення української козацької старшини другої половини XVIII ст., яка вважала, що малоросійському шляхетству після найвищої влади мало належати все правління в Малоросії [2, 138–143].

1764 р. – останній рік існування гетьманства. О. Я. Єфименко зазначає: «Розумовський, упереджуючи немилість, яка над ним нависла, подав у відставку, і гетьманство було скасовано». Ставлення автора до діяльності колегії з чотирма малоросійськими урядовцями на чолі з президентом П. О. Рум'янцевим, яка правила Гетьманщиною після скасування гетьманства, неоднозначне. Визнаючи, що ця політика мала своїм наслідком різке погіршення становища українського народу, О. Я. Єфименко схвалює дії «освіченого й обережного Румянцева, спрямовані на прийняття українським народом загальноросійських порядків» [2, 145, 11]. Вона вважала збереження автономії України нереальним. На її думку, задоволення вимог і прохань української козацької старшини зберегти «права і вольності» українського народу означало б повернення назад. Адже ідеали старшин і шляхти України «залишилися позаду Хмельницького, в тому польсько-шляхетському устрої, що був зруйнований козацькою революцією» [2, 11]. Т. Г. Лазоренко акцентує увагу на тому, що О. Я. Єфименко не зважала в даному випадку на те, що збереження автономії України в той час відповідало інтересам усього українського народу [2, 11].

Отже, наукова діяльність О. Я. Єфименко припадає на кінець XIX – початок XX ст. Цей етап у розвитку української історичної думки позначився формуванням народницького напрямку, представницею якого вона була. О. Я. Єфименко пов'язує скасування старих прав і привілеїв українського народу саме з переходом гетьмана І. Мазепи на сторону шведського короля у 1709 р. Характеризуючи гетьмана І. Скоропадського, вона акцентує увагу на його похилому віці, слабкодухості та обмеженні гетьманських прав. О. Я. Єфименко висвітлює процес захоплення російськими можновладцями українських земель, їхнє безмежне збагачення завдяки цьому. Історик з великою повагою ставиться до гетьмана П. Полуботка, акцентуючи увагу на численних розбіжностях між Малоросійською колегією та генеральною старшиною на чолі з П. Полуботком. За часів правління гетьмана Д. Апостола відбулося певне покращення політичного становища. О. Я. Єфименко не вважала К. Розумовського тією людиною, яка мала певну чітку програму, виконавши яку, можна було б покращити становище українців. Вона протиставляла К. Розумовського Теплову, який мав значний вплив на розвиток політичного життя в Україні та спрямував його на обмеження залишків автономії Гетьманщини. На відміну від своїх попередників О. Я. Єфименко загалом відійшла від ліберального ставлення до російського царату, намагаючись

не тільки констатувати факти, а й розкрити першопричини тих чи інших проблем, що стосуються політичної історії Гетьманщини.

Список використаних джерел і літератури:

1. Драч О. О. «Трудове життя дало вам учену славу»: Олександра Яківна Єфименко – науковиця модерної доби. *Вісник Черкаського університету*. 2017. № 3. С. 54-62.
2. Єфименко О. Я. Історія України та її народу. Київ: Мистецтво, 1992. 340 с.
3. Калакура Я. С. Українська історіографія: курс лекцій. Київ: Генеза, 2004. 496 с.
4. Марков П. Г. А. Я. Єфименко - историк Украины. Киев: Изд-во КГУ, 1966. 250 с.
5. Пивовар С. Проблема зародження давньоруської державності в історичних працях О. Я. Єфименко. *Етнічна історія народів Європи*. 2000. Вип. 7. С. 50-53. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2000_7_13.
6. Пінчук Ю. А. Єфименко Олександра Яківна. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?Z21ID=&I21DBN=EIU&P21DBN=EIU1&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=eiu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=TRN=&S21COLORTERMS=0&S21STR=Efymentko_O.
7. Смолий В. А. А. Я. Єфименко: очерк жизни и научного творчества. *Ефименко А. Я. История украинского народа*. Киев: Лыбедь, 1990. С. 403-426.

Порошук Лілія

КОНЦЕПЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ У ПОЛЕМІЦІ М. МАКСИМОВИЧА ТА М. КОСТОМАРОВА ІЗ М. ПОГОДИНИМ

У дослідженні проаналізовано погляди українських дослідників М. Максимовича, М. Костомарова та російського історика М. Погодіна щодо існування України та українського народу як самобутніх.

Ключові слова: *М. Максимович, М. Костомаров, М. Погодін, Південна Русь, Малоросія.*

This research demonstrates the views of Ukrainian researchers M. Maksimovich, M. Kostomarov and Russian historian M. Pogodin on the existence of Ukraine and the Ukrainian people as distinctive.

Keywords: *M. Maksimovich, M. Kostomarov, M. Pogodin, Southern Rus, Little Russia.*

Наукову полеміку між М. Максимовичем і М. Погодіним у 1856 р. про етнічний склад населення Київської Русі можна цілком обґрунтовано вважати першим публічним зіткненням українського та російського в історії Русі. Велика заслуга М. Максимовича як історика полягає в тому, що він одним із перших піддав сумніву норманське походження Русі. Так, 1825 р. вийшла його праця «Происхождение Руси». А праця